

Solidarnost među pripadnicima Kršćanske adventističke crkve na primjeru njenog hrvatskog ogranka

---

Crnogorac, Petar

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:871680>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-18**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Petar Crnogorac

**Solidarnost među pripadnicima Kršćanske adventističke crkve na
primjeru njenog hrvatskog ogranka**

Diplomski rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru
Odjel za sociologiju
Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Solidarnost među pripadnicima Kršćanske adventističke crkve
na primjeru njenog hrvatskog ogranka

Diplomski rad

Student/ica:
Petar Crnogorac

Mentor/ica:
Prof. dr. sc. Saša Božić

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, Petar Crnogorac, ovime izjavljujem da je moj diplomski rad pod naslovom „Solidarnost među pripadnicima Kršćanske adventističke crkve na primjeru njenog hrvatskog ogranka“ rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 16. rujan 2016.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Teorijska koncepcija i metodologija rada	2
3. Prvi važni adventistički rituali i nastanak grupnih simbola i vrijednosti	8
4. Današnji adventistički rituali	16
Bogoslužje	16
Ostali rituali	25
5. Zaključak	28
6. Literatura	30

1. Uvod

Kršćanska adventistička crkva, ili prema izvornom američkom nazivu „Seventh-day Adventist Church“, je protestantska denominacija koja ima preko 18 milijuna krštenih članova u 216 država i teritorija priznatih od strane UN-a. Broji 78 000 mjesnih crkava, te 69 000 radnih ustanova poput škola, bolnica, izdavačkih kuća i ogranaka njihove humanitarne organizacije ADRA-e s 260 000 zaposlenika (URL 1). Nastala je sredinom 19. stoljeća u Sjedinjenim Američkim Državama kao proizvod mileritskog pokreta – tamošnjeg duhovnog buđenja u pod idejnim vodstvom baptističkog propovjednika-laika Williama Millera (Knight, 2002). Dijeleći s ostalim protestantima vjerovanje u vrhovni autoritet Biblije kao temelj znanja o Bogu, vjerovanje u opravdanje isključivo vjerom, odbacivanje papinog autoriteta, te vjerovanje u Krista kao jedinog posrednika između Boga i ljudi, adventiste možda najviše ističe držanje subote kao dana za odmor i proslavljanje Boga, vjerovanje u proročki autoritet Ellen White koja je bila jedna od vodećih figura te crkve od njenog nastanka, te naglasak na zdravoj prehrani i zdravom načinu života (Vyhmeister, 2004). Ellen White kao jedna od najprevođenijih američkih autorica svih vremena predvodi listu poznatih adventista gdje se može još istaknuti Harvey Kellogg – izumitelj žitnih pahuljica, te dr. Ben Carson – poznati neurokirurg i republikanski kandidat na američkim izborima 2016.

U Hrvatskoj adventisti imaju oko 3000 članova unutar 83 mjesne crkve, srednju školu, teološku višu školu, ogranak ADRA-e, te izdavačku kuću „Znaci vremena“ (URL 2). Prema popisu stanovništva iz 2011. u Hrvatskoj kao dominantno katoličkoj zemlji se nalazi 14 653 protestanata što obuhvaća 0,34% ukupne populacije. U usporedbi s tim, zabilježen je 3 903 551 katolik, ili 87,97% posto ukupne populacije. Čak su i populacije pravoslavaca (195 969 ili 24,42%) i muslimana (55 777 ili 1,28%) znatno veće (URL 3). Katolička crkva kao dominantna vjeroispovijest u Hrvatskoj uz broj pripadnika nerazdvojivo posjeduje i superiorna materijalna sredstva, politički utjecaj, te općeniti utjecaj na hrvatsko društvo. Sociološko pitanje koje se ovdje postavlja je što u jednom hrvatskom društvu omogućuje solidarnost malih vjerskih zajednica poput adventista, pogotovo zato što adventistička vjeroispovijest nije vezana uz određenu nacionalnost gdje ona može služiti očuvanju identiteta pojedinca u stranoj zemlji. Primjer koji ovo odlično ilustrira je Dejan Meznarić, donedavno prvotimac prvoligaškog hrvatskog košarkaškog kluba Vrijednosnice Osijek koji je, prema Glasu Slavonije, u 28. godini ostavio košarkašku karijeru radi gajenja svoje nove adventističke vjeroispovijesti koja mu brani treniranje i igranje utakmica subotom (URL 4). Dakle, ovdje govorimo o grupnoj solidarnosti, o ljepilu koje veže njene pripadnike, o

prednostima koje nudi pojedincu da bude vezan uz tu zajednicu. Da bi se na to pitanje odgovorilo, potrebno je istražiti kako su adventisti ustrojeni, kako interagiraju međusobno, te koje su to vrijednosti i simboli oko kojih su ujedinjeni. Radi istraživanja vrijednosti i simbola će biti potrebno napraviti i uvid u povijest adventističkog pokreta da bi se produbilo razumijevanje tih vrijednosti i simbola, i točno opisalo njihovo značenje danas. Također, u spomenutim aspektima će biti potrebno usporediti adventiste s ostalim vjerskim zajednicama da bi se vidjelo što je to specifično za njih. Važno je napomenuti da se istraživanjem adventizma u Hrvatskoj može izrazito mnogo naučiti o toj denominaciji na svjetskoj razini, pošto je adventizam u velikom mjeri usklađen diljem svijeta kroz usmjeravanja od strane njegovog vrhovnog upravnog tijela - Generalne konferencije, i pošto je adventizam načelno manjinska vjerska skupina u državi u kojoj prebiva. Ovo potvrđuje i istraživanje (Netten Colon, 2003) o vjerskoj praksi i pogledima adventista iz 51 zemlje diljem svijeta koje pokazuje manjak izraženijih tipičnih razlika između različitih dijelova svijeta. Dakle, važnost ove teme se nalazi u uvidu u specifičan svijet adventizma, u njegovom razumijevanju, što svakako pomaže razbijanju predrasuda i promiče toleranciju. Također, ova tema pomaže shvatiti načine na koji manje zajednice poput adventista mogu biti dovoljno privlačne pojedincu da ih odabere usprkos mnogobrojnijim i utjecajnijim crkvama.

2. Teorijska koncepcija i metodologija rada

Pitanje na koje će ovaj rad pokušati dati odgovor se može izraziti na više načina koji naglašavaju različite aspekte, poput što adventiste čini konkurentnim na vjerskom tržištu, ili na koji način članstvo u adventističkoj crkvi može pružiti pojedincu jači osjećaj egzistencijalne sigurnosti nego u drugim crkvama, ili kako članstvo u toj crkvi čini bolji izbor od nekog drugog članstva. Izbor načina na koje se pitanje postavlja ujedno i nagovještava teorijski okvir koji će se koristiti. Naravno, izbor sociologa koji se bave religijom je nepregledan, i okvir koji će se koristiti u ovom radu se ne može ujedno nazvati i jedinim ispravnim, ili najboljim. Međutim, okvir koji je svakako vrlo prikladan za proučavanje fenomena poput adventizma jest Collinsova teorija interakcijskih rituala. Postoji više razloga zašto je Collinsova teorija odabrana za ovaj rad. Collins (2004) u središte svoje teorije stavlja situaciju ili ritual koji su, umjesto djelovanja, temelj njegove teorije. Ono što stvara promjene u društvu, a opet održava postojeći poredak, je ono što će proizaći iz rituala. Usporedno, jedna od osnova adventizma danas je subotnje bogoslužje – ritual. A opet je ono samo jedan od

rituala za koji se može pretpostaviti da čine žilu kucavicu Adventističke crkve čiji pripadnici, zbog malog broja članova po mjesnoj crkvi, imaju priliku biti snažno umreženi. Gledajući grupe općenito, Collinsova teorija ima mnogo za ponuditi jer se posvećuje grupnoj solidarnosti, dinamici, odnosu među članovima, kao i povlačenju crte između članova grupe i onih koji to nisu; i to su neophodni alati za analizu adventizma. Collins isto tako piše o tome kako nastaju grupni simboli i kako se održavaju; pretpostavka je da je drugi najvažniji element adventizma uz subotnje bogoslužje njegova simbolika unutar tog rituala, ili vjerovanja. Adventisti su s vremenom razvili sustav vjerovanja čija važnost isticanja prilikom rituala se također, kao što ćemo vidjeti, ne može precijeniti. Isto tako, ono što je karakteristično za Collinsa jest i njegova kompletnost, a možemo to nazvati i životnost; on razvija teoriju koja uključuje vrijednosti, osjećaje, ali i racionalan odabir; svi ovi aspekti su svakako važni u analizi zašto se netko pridružuje jednoj vjerskoj zajednici, i zašto ostaje u njoj. Vrijednosti čine da pojedinac osjeća da je pripadnost baš njegovoj grupi važnija od bilo kakvog objektivnog dobitka. Nadalje, uloga osjećaja se ne može podcijeniti u bilo kojem fenomenu koji uključuje ljude, i važna je za Collinsa jer prema njemu pojedinac bira rituale koji donose najviše emocionalne energije; također, sam način na koji je adventizam nastao je bio praćen snažnim emocionalnim nabojeima koji su u određenim trenucima kulminirali i odredili smjer tog, tada, pokreta. Konačno, ovo podrazumijeva određeni stupanj racionalnosti prilikom odabira najprofitabilnijeg rituala. Collins također ulazi i u domene socijalne psihologije, govoreći kako upečatljivi rituali iz formativnog razdoblja su vrlo važni u odabiru načina na koji će pojedinac tražiti i primati emocionalnu energiju u budućnosti. Imajući sve ovo u vidu, Collinsova kompletnost i posvećenost grupnoj dinamici ga čine odličnim izborom u analiziranju takvog fenomena kao što je solidarnost jedne kršćanske denominacije poput adventizma. Prema tome, glavno pitanje na koje ovaj rad odgovara je prikladno oblikovati prema ovoj teorijskoj koncepciji, a to je na koji način adventistički rituali pune sudionike emocionalnom energijom bolje nego rituali drugih denominacija, pošto Collins (2004) tvrdi da pojedinac bira sudjelovanje u onim ritualima koji se pokazuju najizdašnjim u vidu emocionalne energije. U vezi s ovim će se istražiti i adventistički simboli i vrijednosti koje proizlaze iz tih rituala, i kako su one isprepletene s njihovom uspješnošću.

Nakon izbora teorijskog okvira, sljedeći korak je definirati ključne pojmove koji će se spominjati u ovom radu. Po pitanju Collinsa, već se može nazrijeti da su to solidarnost, grupni simboli, ritual i emocionalna energija. Za Collinsa (2004) solidarnost podrazumijeva osjećaj privrženosti prema članovima svoje grupe, osjećaj pripadanja grupi, te predanost zajedničkim

grupnim simbolima. Grupni simboli mogu biti emblemi, ikone, riječi i geste koje pripadnici grupe stvaraju ili prisvajaju, te koriste tijekom zajedničkih rituala. Grupa svojim simbolima pridaje posebnu vrijednost i dignitet, i oni ih razdvajaju od drugih grupa. Na primjer, određene šale unutar malog kruga prijatelja koje njihovi drugi prijatelji i poznanici ne poznaju ili ne shvaćaju mogu biti grupni simboli koji izdvajaju tu grupu od ostalih. Dalje, Collins (2004) definira ritual kao mehanizam međusobno usmjerenih osjećaja i pažnje koji stvara trenutnu zajedničku stvarnost, koja pak stvara solidarnost i grupne simbole. Ritual može biti ispijanje kave u kafiću, predavanje na fakultetu, glazbeni koncert, kao i nepregledni broj raznih situacija gdje ljudi međusobno interagiraju. Uspješan ritual postiže visoki stupanj usklađivanja raspoloženja onih koji u njemu sudjeluju, i stvara grupnu solidarnost, grupne simbole, te napaja pojedince emocionalnom energijom. Mehanizam društvenih rituala je ono što povezuje društvo i drži ga na okupu. A po pitanju emocionalne energije, Collins ju definira kao osjećaj samopouzdanja, poleta i inicijative (Collins, 2004).

Uz Collinsove pojmove, za potrebe ovog rada važno je definirati i par religijskih pojmova. Troeltsch i Niebuhr, nadograđujući Weberovu crkva-sekta tipologiju opisuju sektu kao religijski pokret koji može trajati samo jednu generaciju, i to jedino ako ju mimoide uspjeh. Prema njima, uspješne sekte postaju crkve. Oni opisuju sekte kao radikalne entitete s kvalitetama poput jednakosti svih članova, izostanka čvrstih pisanih pravila, odvajanja od grešnog svijeta, te neprijateljstva prema društvenom okruženju. U slučaju uspjeha sekte (uspjeh bi značio sposobnost pridobivanja i zadržavanja članova, te povoljan financijski i društveni položaj), radikalne kvalitete daju mjesto onim „crkvenjačkim“, i sekta se pretvara u hijerarhijsku, pravilima vođenu formalnu organizaciju koja je u miru sa svijetom. Na primjer, dok će sekta očekivati neku vrstu „kraja vremena“ i „kraja svijeta“ kojeg će obilježiti neki važan duhovni događaj, crkva će to mnogo manje naglašavati, ili potpuno izgubiti svijest o tome (Mayrl, 1976). Pored pojmova sekte i crkve, Niebuhr već 1929. uvodi i treći pojam, ili međuoblik: denominaciju. Prema njemu, denominacije nastaju iz sekti koje su stvorili karizmatični vođe. Ako sekta uspije nadomjestiti smrt svog vođe i njegovu karizmu na neki način učiniti trajnom, onda ona postaje denominacija. Denominacije mogu biti slične crkvama po pitanju dopuštanja svojim članovima da sudjeluju u svjetovnom životu, a sektama po svom dobrovoljnom karakteru, zabrani ženidbe s ne-članovima, te naglasku na strogi odgoj (Knoblauch, 2004). Kao što ćemo i vidjeti u dijelu rada koji će se baviti adventističkom povijesti, Ellen White je bila njihov neformalni karizmatični vođa, i njena karizma je učinjena trajnom kroz pridavanje autoriteta njenim spisima. Vidjet ćemo da je početke adventizma

karakterizirala jaka svijest kraja vremena, te izostanak hijerarhije i pisanih pravila. U uvodu smo vidjeli brojke koje opisuju uspjeh koji je adventizam doživio do današnjeg dana, i time se iz tipa sekte transformirao u oblik bliži tipu crkve. Međutim, iako adventizam danas ima profesionalno svećenstvo, ustrojenu hijerarhiju, i pisana pravila u obliku osnovnih vjerovanja i priručnika koji opisuju rad svećenika i mjesnih crkava, transformacija u crkvu nije u potpunosti izvršena pošto adventizam i dalje krasi jaka svijest o kraju vremena - očita u njihovoj službenoj doktrini (The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association, 2001), te svijest o potrebi odvajanja od svijeta koja je najizraženija u spisima Ellen White¹. Dakle, ovi pojmovi crkve, sekte i denominacije odlično opisuju razvoj adventizma od početka do današnjeg dana, i oni pokazuju kretnju adventizma unutar okvira Troeltscha i Niebuhra; počeo je kao striktno dobrovoljni pokret ili sekta, krenuo se transformirati u smjeru crkve, ali ne u potpunosti, i time prebiva kao međukategorija između sekte i crkve – kao denominacija.

Također, u ovom radu će se spominjati pojmovi poput crkve, vjerske zajednice, i mjesne crkve; i potrebno je i njih definirati. Republika Hrvatska u prvom članku zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica definira crkvu i vjersku zajednicu kao „zajednicu fizičkih osoba koje ostvaruju slobodu vjeroispovijedi jednakim javnim obavljanjem vjerskih obreda i drugim očitovanjima svoje vjere“ (URL 5). Sljedeći članci definiraju da vjerske zajednice samo određuju kako će biti organizirane, i na koji način će očitovati i prakticirati svoju vjeru (URL 5). Kada se u radu bude spominjao pojam crkve ili vjerske zajednice, važno je naglasiti da će označavati ovu zakonsku definiciju koja je šira od definicije crkve u crkva-sekta tipologiji. Time su adventisti u Hrvatskoj istovremeno denominacija prema Niebuhru, i crkva ili vjerska zajednica prema zakonu RH, kao što su to i katolici ili razni protestanti. Također, koristit će se i pojam mjesne crkve, i to prema njegovom značenju iz adventističkog crkvenog priručnika (1992) koji označava mjesnu crkvu kao skupinu vjernika u određenom mjestu s pripadajućim crkvenim prostorom.

Na području Hrvatske izostaju ažurna istraživanja koja se bave istraživanjem solidarnosti među adventistima. Istraživanje iz 1988. Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu se bavilo malim vjerskim zajednicama na području Zagreba. Radilo se o pretežito protestantskim zajednicama. Istraživanje je objasnilo njihovo postojanje reakcijom na nepravde u društvu, traženjem socijalne sigurnosti i vrhovnog autoriteta, te potrebe za

---

¹ Za više, vidi Ellen White (1959). Svjedočanstva za crkvu. Zagreb: Kršćanska adventistička crkva; str. 267.268.

dubljom pobožnošću (Dugandžija, 1990). Na adventističkom sveučilištu Andrews u SAD-u su napravljena brojna istraživanja na temu modernog adventizma, ali u Sjevernoameričkom ili globalnom kontekstu. Ugrubo rečeno, ona upućuju da su prijateljski odnosi s drugim adventistima, te demokratična atmosfera u adventističkim crkvama i obiteljima važni faktori u zadržavanju vjernika u crkvama. Više o njima će se spomenuti kasnije u radu. Početna pretpostavka ovog rada jest da se razlog adventističke grupne solidarnosti krije u uspješnosti njihovih rituala koje pojačava specifičnost simbola koji proizlaze iz njih, i kroz rad ćemo vidjeti koliko je ova pretpostavka istinita.

Po pitanju metoda, ovaj rad će uključivati pregled literature, te analizu saznanja prikupljenih promatranjem sa sudjelovanjem, i introspekcijom. Prvi dio rada će se baviti isključivo pregledom povijesne literature koja govori o nastanku i razvoju adventizma. Najvažniji izvor će biti istraživački rad adventističkog povjesničara George Knighta čije knjige unutar adventizma služe kao udžbenik njihove povijesti i doktrinalnog razvoja. Vjerodostojnost ovog izvora pokazuje doktrinalna napetost između povijesnog i modernog adventizma koju se on ne libi prenijeti, i ona će biti objašnjena u tom dijelu rada. Povijest adventizma će biti analizirana da bi se definirali prvi važni adventistički rituali, te pokazalo kako su se uspostavili grupni simboli i vrijednosti.

Drugi dio rada će također uključivati pregled literature, prije svega adventističkih priručnika koji definiraju praksu obavljanja adventističkih rituala (poglavito subotnjeg bogoslužja) i adventističke organizacijske obrasce. Nadalje, ovaj dio rada će uključivati saznanja prikupljena promatranjem sa sudjelovanjem. Naime, za potrebe ovog rada sam 11. lipnja prisustvovao adventističkom bogoslužju u njihovoj jedinoj mjesnoj crkvi u Zadru, te vodio bilješke. Neposredno promatranje adventističkog bogoslužja kao najvažnijeg tjednog rituala je bio nužan korak u izradi ovog rada. Razlog odabiranja bogoslužja na ovaj datum se sastoji u tome što je te subote najavljen obred „svete večere“ koji je paralelan katoličkom euharistijskom slavlju, i time važan za proučiti. Također, pošto je obred svete večere samo dodatak, a ne izmjena u odnosu na uobičajeni tjedni format bogoslužja, to je ujedno bila prilika i dokumentirati kako izgleda uobičajeno subotnje bogoslužje. Moje sudjelovanje se sastojalo od sjedenja među drugim sudionicima, te ustajanje i klečanje u prigodnim trenucima. Prije bogoslužja je za promatranje dobiveno dopuštenje pastora koji skrbi o crkvi, i koji je vodio bogoslužje. Također, zbog skučenosti prostora i malobrojnosti sudionika bogoslužja, bilo je nemoguće vršiti promatranje bez znanja sudionika. Nadalje, 26. lipnja 2016. sam prisustvovao katoličkom misnom slavlju u zadarskoj župi Presvetog Srca Isusovog,

te vodio bilješke. Pored promatranja adventističkog bogoslužja, važno je bilo neposredno promotriti i paralelni katolički ritual; razlog za to je dominantnost katoličke vjeroispovijesti u hrvatskom kontekstu što ju čini najrelevantnijom za usporedbu. Ovo misno slavlje je odabrano jer nisu bili najavljeni nikakvi posebni događaji ili obljetnice koji bi promijenili uobičajenu tjednu rutinu koja se pokušala istražiti, to jest, najvažniji katolički ritual koji se redovito održava. Sudionici mise nisu imali saznanja da se vrši promatranje, međutim, informacije koje sam prikupio prilažem uz dopuštenje župnika koji je vodio misno slavlje. Moje sudjelovanje je bilo istovjetno onom prilikom promatranja adventističkog bogoslužja. Kao i u slučaju adventističkog bogoslužja, promatranja ovog katoličkog rituala će biti nadopunjena katoličkom literaturom koja propisuje način obavljanja misnog slavlja; time će lokalni kontekst misnog slavlja biti nadopunjen s univerzalnim katoličkim liturgijskim pravilima što će nam pomoći da dobijemo kompletniju sliku tog rituala. U rad ću također uključiti saznanja prikupljena iz promatranja uz sudjelovanje bogoslužja protestantskih crkava u Zagrebu, promatranja obavljena za potrebe mog preddiplomskog studija teologije 2014. godine: promotrena su bogoslužja Baptističke i Reformirane crkve, te crkve Riječ Života. Ova promatranja će također biti važna za rad da bi se, pored katoličke, istražila i protestantska konkurencija adventizma u Hrvatskoj. Isto tako, u ovom dijelu rada ću koristiti i metodu introspekcije. Naime, kao dugogodišnji kršteni član Kršćanske adventističke crkve, te kao dvogodišnji zaposlenik crkve na poziciji propovjedničkog pripravnika, koristit ću svoje opservacije tijekom godina da bih proširio saznanja u ovom radu i obogatio istraživanje, nastojeći u što većoj mjeri odvojiti svoje vlastite stavove od promatranog, što je, ipak, u potpunosti nemoguće. Također, imao sam priliku promatrati i sudjelovati u nebrojenim adventističkim bogoslužjima i ostalim ritualima u svim hrvatskim regijama, te u mnogim bogoslužjima u inozemstvu (Bosna i Hercegovina, Srbija, Slovenija, Mađarska, Njemačka i Engleska); ta saznanja ću nadopuniti s promatranjima učinjenim posebno za svrhu pisanja ovog rada.

Sveukupno, drugi dio rada će uključivati sintezu saznanja dobivenih iz pregleda literature, promatranja sa sudjelovanjem, i introspekcije, zato da bi se promotrili današnji adventistički rituali, te usporedili s ritualima drugih vjerskih zajednica u Hrvatskoj. Također, relevantna će biti i već spomenuta istraživanja vjerskih zajednica u Hrvatskoj na čije zaključke će se pokušati nadovezati. Važno je također napomenuti i da cilj ovog rada nije svesti religiju ili vjeru na puko sociološke čimbenike, već naći sociološke mehanizme koji su nezaobilazni građevni materijal svake vjeroispovijesti.

3. Prvi važni adventistički rituali i nastanak grupnih simbola i vrijednosti

Prema mojim opservacijama kroz godine kao njihov član i zaposlenik, adventisti, iako svjesni vrijednosti svog zdravstvenog, obrazovnog i misionkog sustava diljem svijeta, te vrijednosti društvenih pogodnosti koje nude njihove mjesne crkve, su najponosniji na simbole koji su u središtu njihovih rituala, a to su njihova vjerovanja. U mjesnim crkvama se često može čuti stav „mi imamo istinu“, a za nove vjernike se kaže da su „upoznali istinu“. Za pretpostaviti je da svaka denominacija vidi u svojim vjerovanjima izvor ponosa kao i kvalitetu ispravnosti, međutim, adventistički žargon upućuje na njihovu posebnu važnost u toj denominaciji. Čini se da sami prepoznaju da društvene veze unutar crkve, te obrazovni, zdravstveni i humanitarni rad nisu u tolikoj mjeri specifični za njih pošto slično prakticiraju i druge crkve; zato ih sustav vjerovanja, kao nešto što u potpunosti ne dijele s nijednom crkvom ili denominacijom, čini posebno ponosnim, i daje subjektivno najveći osjećaj smisla da se oстане na okupu. Jasno, ne treba uzeti zdravo za gotovo iskaze adventista u vezi onoga što oni smatraju da ih najviše ujedinjuje, već treba istražiti i ostale uzroke njihove grupne solidarnosti. Međutim, svakako se treba steći uvid u te simbole jer oni čine nezaobilazni element kohezije adventista, a važni su i u Collinsovoj teoriji. Opet, zbog ograničenog opsega ovog rada neće biti moguće u velikoj detaljnosti istražiti povijest adventizma i nastajanje tih simbola, međutim, barem skraćeni prikaz te povijesti mora biti dio ovog rada da bi se pravilno obradila zadana tema.

Već znamo da je za Collinsovu (2004) teoriju interakcijskih rituala emocionalna energija ključan pojam. Glavna motivacija pojedinaca u interakciji jest doživjeti visoku razinu emocionalne energije, i izbjeći niske. Visoka razina emocionalne energije je već opisana kao osjećaj samopouzdanja, poleta i inicijative. Međutim, iako naglašava osjećaje, Collins ne bazira svoju teoriju na individualnom akteru i individualnom djelovanju, već na situaciji. Svaka situacija sadrži u sebi elemente djelovanja i strukture. Time Collins radi mikro temelj makro fenomena. Situacija koja je najznačajnija za Collinsa je ritual: ritual je, što smo također već vidjeli, mehanizam međusobno usmjerenih osjećaja i pažnje koji stvara trenutnu zajedničku stvarnost, koja pak stvara solidarnost i simbole grupnog pripadanja. Rituali, ako su uspješni, pumpaju sudionike emocionalnom energijom, i akteri preferiraju rituale koji stvaraju više emocionalne energije naspram onih koji stvaraju manje. Posebno uspješni rituali gdje akteri doživljavaju visoke razine emocionalne energije stvaraju jak osjećaj solidarnosti među sudionicima, te ih povezuju u grupu (Collins, 2004).

Okolnosti u kojima se formirala Adventistička crkva su karakterizirane izrazito jakim emocionalnim nabojima. Prvom polovicom 19. stoljeća postojalo je opće uvriježeno vjerovanje među protestantima u SAD-u da će prije Kristovog povratka na zemlji proći tisuća godina mira, ili Milenij. U tom vremenu se javljaju trojica propovjednika, William Miller, Joshua Himes i Charles Fitch koji, počevši od Millera, kreću propovijedati o skorom Kristovom dolasku nakon kojeg će tek uslijediti Milenij. Svoje vjerovanje baziraju na analizi biblijskog proročkog lanca od 2300 godina sadržanog u Danijelovoj knjizi čiji kraj upućuje na njihovo vrijeme. Oko njih se stvara dinamična masa ljudi koja će se kasnije nazvati mileritskim pokretom, koja okuplja vjernike oduševljene vjerovanjem u skori Kristov povratak (Knight, 2002). Ovo vjerovanje sa sobom nosi izrazito jak emocionalni naboj jer Kristov povratak za milerite znači i uskrsnuće mrtvih, te početak vječnog života u kojem neće biti smrti, boli, već isključivo radosti proizašle iz života u vječnom zdravlju i mladosti, te u harmoniji s Bogom i s drugima. Pripadnici pokreta dolaze iz raznih sredina, a ponajviše iz drugih protestantskih crkava koje su im poništile članstva nakon što su počeli zastupati drugačija vjerovanja od njihovih (Knight 2000). Sredinom kolovoza 1844. još jedan mileritski propovjednik S.S. Snow izlaže biblijski izračun da će Krist doći 22. dana sljedećeg mjeseca, i euforični osjećaji unutar pokreta doživljavaju klimaks (Knight, 2002). Riječi istaknutog milerita Georga Storrsa pokazuju njihovu snagu: „Uzimam olovku s osjećajem koji nikad prije nisam doživio... Osjećam da pišem posljednji poziv koji ću ikada poslati u tisak. Moje srce je ispunjeno“ (Maxwell, 1977, prema Knight, 2002:25).

Prema Collinsu (2004) ritual ima četiri preduvjeta. Prvi je da dvoje ili više ljudi mora biti fizički na istom mjestu da bi mogli utjecati jedan na drugog kroz verbalne i neverbalne znakove koji odaju trenutno raspoloženje. Zatim, moraju postojati granice između onih koji sudjeluju i onih koji ne sudjeluju. Treće, pažnja se mora fokusirati na zajednički objekt ili aktivnost, i sudionici si međusobno moraju prenositi informaciju, verbalno i neverbalno, da je pažnja zajednička. I posljednje, dijele raspoloženje ili emocionalni doživljaj. Zajednički sastanci milerita na kojima se molilo, proučavalo Bibliju i govorilo o događaju koji slijedi su ujedno bili i rituali gdje je bilo fizičke prisutnosti, te usmjerenja na zajednički objekt – vjerovanje u skori Kristov povratak o kojem se proučavala Biblija. Možemo bez sumnje izjaviti da je intenzitet očekivanog događaja pridonio vrlo visokoj razini emocionalne energije na tim zajedničkim sastancima pripadnika mileritskog pokreta koji su kroz njih širili euforično raspoloženje. Također, postojala je jasna crta između sudionika tih rituala i ostalih. Time se stvorila jasna razlika između pripadnika pokreta i ostalih vjernika – središnje

vjerovanje u Kristov povratak, i sudjelovanje u ritualima tijekom kojih je to vjerovanje bio središnji grupni simbol ili vrijednost. Ti rituali su time jačali osjećaj kohezije i solidarnosti među članovima.

Collins (2004) dalje navodi da je osobna komponenta također važna u izgradnji grupne solidarnosti - jesu li konkretni osobni identiteti i narativi pripadnika grupe vezani uz ono što grupa jest, ili su oni skup izoliranih pojedinaca čija osobna imena se ne koriste. Collins spominje primjer da se na koncertima glazbenih zvijezda može stvoriti visoka razina emocionalne energije, ali i slab osjećaj grupne solidarnosti nakon završetka koncerta pošto sudionik rituala nije tretiran kao pojedinac s jedinstvenim slijedom interakcijskih rituala iza sebe, već kao broj u masi. Spomenuto je da su članovi mileritskog pokreta bili izbacivani iz svojih crkava; time je to zajedničko iskustvo gubitka društvene potpore sredina iz kojih su došli potpomoglo da se njihovi osobni narativi isprepletu, i da se pokret učvrsti.

22. rujna 1844. događa se ono što će kasniji adventisti nazvati „Veliko razočarenje“. Fanatična masa milerita se okuplja da bi zajedno dočekala Kristov dolazak, i nema sumnje da je taj doček započeo kao veličanstven ritual u kojem su se zajednički osjećaji sreće, entuzijazma i poleta prikupljenih probili sve moguće granice. Međutim, dan završava bez ikakvog nagovještaja da se njihovo vjerovanje ispunilo. Washington Morse, koji je pripadao dočeku, piše: „Raspršene su naše najdraže nade i očekivanja te nas je obuzeo takav duh oplakivanja kakav nikada prije nisam doživio (Maxwell, 1977, prema Knight 2002:27). Ritual koji ne pruža već crpi emocionalnu energiju, koji manjka zajedničkom pažnjom te inicijalnim i konačnim emocionalnim podražajem je promašen ritual (Collins, 2004). S uništenjem vjerovanja da će Krist doći na zemlju 22. rujna 1844. ta masa milerita je izgubila ono što ih je izvelo iz raznih crkava i okupilo zajedno. Inicijalnog emocionalnog podražaja je bilo ali konačan je izostao. Rezultat je bio dramatičan gubitak emocionalne energije čije posljedice su se osjećale i dugo nakon; Morse piše: „Kad je starješina Himes posjetio Waterbury, u Vermontu, ubrzo nakon isteka vremena, i izjavio da se braća trebaju pripremiti za još jednu hladnu zimu, gotovo da nisam mogao vladati osjećajima. Izišao sam van i plakao kao dijete“ (Maxwell, 1977, prema Knight, 2002:27). Collins (2004) predviđa da akteri napuštaju grupe čiji rituali ne donose već oduzimaju emocionalnu energiju, i većina milerita je napustila pokret.

Međutim, mileritski pokret je odolio potpunom nestanku. Razlog za to je bio što izostanak Kristovog povratka na određeni dan nije značio i da se Krist neće vratiti prije Milenija. Ako mileritsko tumačenje Biblije po tom pitanju i dalje stoji, pokret i dalje ima

zajednički simbol koji se može potvrđivati kroz njihove rituale, a to je skori Kristov povratak u koji ostale crkve ne vjeruju. Također, taj dramatičan 22. rujna je bio nemjerljivo važan događaj u osobnim životima članova pokreta koji su u međusobnom dijeljenju tog narativa imali dodatan poticaj da ostanu na okupu, pogotovo zato što su se njihovo raspoloženje razlikovalo od svih ostalih koji nisu doživjeli Veliko razočarenje. Prvi izazov koji je bio stavljen pred sve one koji su se razočarali 22. rujna jest odgovoriti na pitanje što se točno dogodilo toga dana pošto je proročki lanac od 2300 godina upućivao na njega. Pojavila su se tri različita tumačenja: jedno je bilo da je riječ o pogrešnom izračunu, drugo je da se Krist zaista vratio ali na „duhovan“, nevidljiv način; treće je bilo da je taj dan započela posljednja faza Kristovog zastupanja čovječanstva prema specifičnom tumačenju biblijskog proročkog lanca. Oko tih tumačenja su se okupili preostali mileriti, i grupa ujedinjena oko posljednjih tumačenja je izrasla u današnju Adventističku crkvu. I kada je riječ o održavanju vitalnosti mileritskog pokreta, Collins (2004) posvećuje pažnju onome što se događa između rituala što grupu drži na okupu kada nije zajedno. Spomenuli smo da ritual stvara osjećaj solidarnosti te isto tako promjenu u emocionalnoj energiji, i oba ova proizvoda traju i nakon što ritual završi. Collins spominje i treći ishod rituala, a to su grupni simboli: emblemi, ikone, riječi i geste. Oni su su istovjetni s Durkheimovim svetim objektima, i pripadnici grupe brane vrijednost i dignitet tih simbola od autsajdera. Collins nastavlja da se grupna kohezija može održavati nakon kratkog i emocionalno nabijenog rituala putem objekta koji su u središtu pažnje tijekom rituala. To može biti neki glazbenik ili sportska momčad koja se prati i nakon što ritual završi. Već smo spomenuli vjerovanje o blizini Kristovog povratka na zemlju, i ono je služilo kao glavni simbol onoga oko čega se mileriti ujedinjuju. Taj simbol se pretočio ili konkretizirao u vjerovanje o Kristovom povratku 22. rujna 1844., i nakon što se ono rasplinulo, ovaj ostatak od pokreta je i dalje gajio općenitije vjerovanje u skori Kristov povratak. Obezvrjeđivanje ovog simbola od strane drugih crkava koje su zbog njega isključivale vjernike je pojačao osjećaj potrebe da se dignitet tog simbola obrani od autsajdera. Međutim, sada kada se pokret raspao na tri dijela, javila se potreba da se stvore novi simboli koji će razdvajati pripadnika tih triju dijela. I između njih, ona struja koja je zadržala euforično vjerovanje u Kristov dolazak koji treba doći i time sačuvala taj simbol a istovremeno pretočila iznimno emocionalno nabijen 22. rujna 1844. u još jedan simbol je na kraju u najvećoj mjeri uspjela održati svoju solidarnost i razviti se u današnju Adventističku crkvu.

Collins (2004) piše da intenzivni trenutci interakcijskih rituala su značajni ne samo za grupe, već i za pojedince. Kada ovi trenutci imaju visoku razinu usredotočenosti i prisutnih

osjećaja, pojedinci ih imaju potrebu simbolički oživljavati kasnije u životu. Ovo je pogotovo prisutno u iskustvima doživljenim u formativnim godinama. Ako ti uzorci ostanu, zovu se osobnostima. Collins (2004:44) ulazi i u domene socijalne psihologije, i prema njemu ona bi trebala biti važna u formiranju ličnosti Ellen White koja će, prema adventistima, vršiti ulogu Božjeg proroka. Ellen White je imala 17 godina kada je bila dio Velikog razočarenja, i imala je važnu ulogu u stvaranju simbola baziranog na tom datumu (Knight, 2000). Adventisti vjeruju da je Bog dao Ellen White mnogobrojna viđenja u kojem joj je otkrivao svoju volju, i jedno od njih tumači 22. rujna 1844.: „Vidjela sam da je izrada proročke karte 1843. godine bila vođena Gospodnjom rukom, i da je ne treba mijenjati; da je Njegova ruka bdjela nad njom i sakrila pogreške u nekim brojevima da ih nitko ne vidi dok nije sklonio svoju ruku“ (Ellen G. White, 2007:78). Ellen White nije prva koja je svjedočila takvom viđenju o 1844., ali je nedvojbeno bila važna u davanju pečata božanske volje onome što se dogodilo te godine. Zbog Ellen White i ostalih rani adventisti su vjerovali da je Božja volja bila da se okupe 22. rujna 1844. jer će iz tog događaja nastati pokret, kako vjeruju, pod Njegovim blagoslovom (Knight, 2002). S vremenom će upravo Ellen White postati jedan od ključnih simbola adventizma kao prorok koji je uz njega suko vezan jer se ne priznaje u drugim denominacijama, prorok preko kojeg Bog vodi Adventističku crkvu u jedinstvenom smjeru.

Sljedeći simbol koji je postao važan u adventizmu sljedećih godina jest svetkovanje subote. Krajem 1846. troje najvažnijih lidera adventizma, Joseph Bates, Ellen White i James White počinju svetkovati subotu kao biblijski dan odmora. Do ovog vjerovanja se dolazi proučavanjem Biblije i svjedočanstvima nekih od vjernika – uključujući i Ellen White - koji smatraju da su dobili viđenje od Boga u vezi subote (Knight, 2000). Iako se čini da je doktrina o suboti proizašla iz vakuuma, ona je zapravo produžetak već etabliranog simbola adventizma – potpune sola scripture, ili potpunom vraćanju Bibliji kao isključivom izvoru božanske objave. Adventisti se protive tradiciji, posvjetovljenju, kompromisu biblijske doktrine s modernim potrebama društva, i zagovaranje svetkovanja dana čije se svetkovanje spominje diljem Biblije ide u skladu sa smjerom koji je adventizam već ranije odabrao; radi se o daljnjoj razradi već usvojenih simbola i vrijednosti.

Također, važno je naglasiti još jedan općeniti simbol ujedinjenja adventista. Pošto su u središtu prvotno bile doktrina o skorom Kristovom dolasku, pa doktrina o tome što se dogodilo 1844., pa doktrina o suboti, ono što je činilo adventiste posebnim je – doktrina, ili vijest za koju su vjerovali da trebaju prenijeti svojoj generaciji. Adventisti su osjećali da imaju jedinstvenu privilegiju prenijeti drugima božanske doktrine koje druge crkve nisu zastupale. I pošto su bili protjerani iz crkava čija doktrinalna rigidnost ih je učinila nepoželjnim, još jedan

simbol razdvajanja od drugih im je bio da sami ne budu rigidni u svojim vjerovanjima, već da budu otvoreni za nove spoznaje, promjene, i mogućnost pogreške.

Međutim, adventistička povijest ne staje drugom polovicom 19. stoljeća. Za daljnju analizu je potrebno upotrijebiti potpomognuti se s Durkheimovim svetim stvarima na koje, na kraju krajeva, upućuje i sam Collins. Durkheim (2008) smatra da je izvor religije društvo. Pojedinaac osjeća da je društvo veće od njega, osjeća utjecaj društva koje ga pobuđuje na načine na koje ne može sam, doživljava osjećaje koji ga nadilaze, i s vremenom se oni konkretiziraju kroz nastanak svetih stvari. Uz nastanak svetih stvari nastaje i moralna privrženost njima (o čemu govori i sam Collins), i potreba da se njihova svetost odvoji od svega ostaloga - time se razdvaja sveto i profano. Kako se sveto brani od profanoga, grupna solidarnost raste pošto se ujedno brani i grupni identitet (Cvjetičanin i Supek, 2003). Adventistima, kao i ostalim kršćanima, ono najsvetije je zasigurno kršćanski Bog, ali svakako nije i jedino sveto. Po pitanju svetosti Boga adventisti se slažu s drugim kršćanima. Međutim, vidjeli smo kako se mileritski pokret odvojio od ostatka protestantizma imajući specifične rituale koji su bili ujedinjeni oko specifičnih simbola ili vjerovanja. I ono što Collins (2004) uz pomoć Durkheima dalje tvrdi jest da oni simboli koji razdvajaju grupu od ostalih će s vremenom postati najsvetiji jer najviše objedinjuju grupu i čine razliku između njenih članova i onih „izvana“. Prema tome, taj teorijski okvir će pretpostaviti da vjerovanja koja adventiste najviše razdvajaju od ostalih će s vremenom dobivati sve veću važnost. Također, Collins (2004) govori da što su simboli centralniji u ritualima, to će njihovo održavanje i promicanje biti učinkovitije. Stoga bi se trebalo pretpostaviti da vjerovanja koja su na adventističkim sastancima bila najviše promicana, i koja najviše odvajaju adventiste od ostalih, će ujedno postati i najviša u hijerarhiji svetog. Vidjeli smo da je mileritima najvažnije bilo vjerovanje u skori Kristov dolazak, i to ih je razdvajalo od ostalih. Nakon toga, snažan ritual 1844. je od dijela mileritskog pokreta začeo adventističku crkvu koja je iskoristila taj ritual i od njega učinila simbol kroz doktrinu o Kristovo posredništvu. Međutim, ona nije mogla biti centralni simbol solidarnosti adventista pošto se ticala prošlosti, i nije imala posebnu praktičnu vrijednost da se iznova obnavlja kroz rituale. S druge strane, vjerovanje o suboti je imalo taj potencijal. Subotu ne samo da ne drži velika većina kršćana što adventiste razdvaja od ostatka kršćanskog svijeta, već se tim danom održavaju i bogoslužja gdje se vjernici pune emocionalnom energijom, i time subota kao grupni simbol spontano raste u važnosti. Ova teorijska pretpostavka je potvrđena od današnjih adventističkih vjerovanja koja u svojoj teologiji suboti daju dominantnu ulogu. Za adventiste Dekalog, ili deset Božjih zapovjedi je središnja objava toga kako Bog želi da se čovjek ponaša, a četvrta zapovijed koja govori o

suboti je za njih središnja točka Dekaloga (The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association, 2001). Također, vjeruju da je subota simboličko središte obožavanja Boga (The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association, 2001), te da će pred drugi Kristov dolazak držanje zapovjedi o suboti razdvajati Božji narod od ostalih (Paulen, 2009). Iz tog razloga je upravo subota s vremenom postala najistaknutiji simbol adventizma – na određeni način ono najsvetije za zajednicu.

Važnost subote nije jedini simbol koji se mijenjao kroz vrijeme. Od svog začetka adventizam je rastao u broju i utjecaju u Americi, te se počeo širiti diljem svijeta. S vremenom su se počele graditi crkve, bolnice, škole, fakulteti, te se etablirala hijerarhija profesionalnih službenika (Knight, 2002); adventizam se od jednog fluidne, dinamične i brzo rastuće sekte počeo transformirati u jednu racionalno vođenu i stabilnu svjetsku denominaciju. To je učinilo promjenu u fluidnosti vjerovanja (spremnosti da se usvajaju nove doktrine i odbacuju stare) koje je bilo jedan od glavnih simbola adventizma koji se sada trebao uskladiti s novim institucionalnim identitetom koji se opire doktrinalnim promjenama. Spomenuto je da su mnogi adventisti potekli iz drugih denominacija koje su ih odstranile iz svojih redova zbog doktrinalnog neslaganja, i iz tog razloga su se protivili stvaranju formalnog kreda ili formalnih vjerovanja. Štoviše, smatrali su da je korištenje službenih vjerovanja da se filtrira članstvo novih vjernika i ispituje članstvo postojećih pokazatelj duhovnog otpadništva crkve kao cjeline. Postoji izjava koju su 1861. adventistički vođe službeno potvrdili, i ona kaže: „Mi, ispod potpisani, zato se poistovjećujemo zajedno, kao crkva, držeći ime Adventisti Sedmog Dana, zavjetujući se da ćemo držati zapovjedi Božje, i vjeru Isusa Krista (Knight, 2000:22). Ellen White piše: „Kada je Božji narod opušten i zadovoljan trenutnom primljenom svjetlošću, možemo biti sigurni da ih On neće gledati blagonaklono.“ (Ellen G. White, prema Knight, 2002:25) Dakle, fluidnost vjerovanja je, uz povratak biblijskim vrijednostima kao protivljenje modernom protestantizmu, subotu, i blizinu Kristovog povratka na zemlju, bila simbol adventizma. Kako je proces institucionalizacije napredovao, sustavi rituala su se mijenjali, i u skladu s njima se promijenio i način na koji novi simboli mogu biti stvarani/potvrđeni tijekom njih. U početku adventizma postojali su zajednički sastanci gdje je netko mogao iznijeti novo vjerovanje, oduševiti okupljene, i time bi se stvorena emocionalna energija povezala sa simbolom u središtu rituala, i novo vjerovanje bi se rodilo. Međutim, u daleko većoj institucionaliziranoj crkvi koja je se iz oblika sekte transformirala u denominaciju, mogućnosti da neki lokalni ritual okupljen oko novog simbola utječe na svjetsku crkvu su neusporedivo manje. Kao što je rečeno, ključno je za ritual da sudionici budu na istome mjestu, i to je u takvim novim

okolnostima postalo nemoguće. Time Collins pomaže shvatiti kako je koncept dinamične i promjenjive istine bilo sve teže održavati u globalnoj svjetskoj denominaciji. Službeno formuliranje vjerovanja se razvijalo postupno od 1872., preko 1931., do 1980. Knight, iako adventistički povjesničar, bez dvojbe prenosi ovu doktrinalnu napetost ili nesuglasje između povijesnog i modernog adventizma. U početku se opirući formalnom potvrđivanju vjerovanja, adventisti su ga u konačnici ipak napravili, učinivši svoja trenutna vjerovanja čvršćim, i teže promjenjivim. U tom dokumentu iz 1980. je uključena preambula koja sadrži da „Adventisti Sedmog Dana prihvaćaju Bibliju kao svoj jedini kredo i drže određene ključne doktrine kao učenje Svetog Pisma“, ali da istodobno zadržavaju otvorenost za daljnju reviziju. (Knight, 2002:24) Dakle, dokument ipak spominje mogućnost promjena vjerovanja, ali, izostanak stvarnih promjena u narednih 36 godina je pokazao da je spremnost za takve promjene ostala samo na papiru. Već je spomenuto da je adventizam od početka imao jak naglasak na posebnu vijest koju nosi, ili na svoje doktrine. Oni su bili sekta koja se ujedinila oko specifičnosti svojih vjerovanja. Taj aspekt je i dalje nepromijenjen, samo što su vjerovanja postala kruća i rigidnija - više nalik vjerovanjima crkava čija rigidnost je osnivače adventizma uvjerila da nikad ne ponove istu grešku.

Ukratko, početni naboj za nastajanje Adventističke crkve bio je vjerovanje u skori Kristov dolazak što je sa sobom nosilo izrazitu emocionalnu energiju koja se distribuirala tijekom međusobnih sastanaka u kojima se proučavala Biblija i dijelilo euforično raspoloženje. Pobožnici vjerovanja su bili izbacivani iz svojih crkava što ih je samo još jače međusobno približilo jer pokret kojem su pripadali je bio vezan uz njihove osobne identitete i narative. Veliko razočarenje 22. rujna kao promašeni ritual je udaljio iz pokreta većinu njegovih pripadnika zbog silovitog gubitka emocionalne energije što ga je učinilo crpiteljem emocionalne energije, a ne izvorom. Manjina koja je uspjela od traumatičnog ali i identitetom nosećeg iskustva 1844. napraviti grupni simbol u obliku doktrine o etapama Kristove službe, a istovremeno se okoristila neizgubljenim i emocionalno nosećim simbolom blizine Kristovog dolaska, je u konačnici uspjela oformiti novu denominaciju u obliku Adventističke crkve. Jedna od glavnih vrijednosti grupe, zbog osuđivanja protestantske većine u Americi, je bilo vraćanje biblijskim korijenima nauštrb prilagođavanja vjere suvremenom dobu, i nauštrb institucionalizacije vjere koja ih je protjerala iz njihovih crkava. U skladu s tim je razvijena doktrina o suboti koja je zagovarala Bibliju na račun suvremene prakse, te fleksibilnost vjerovanja. Adventisti su razvili i njima važan simbol vijesti – poruke koju trebaju prenijeti drugima. Dalje, kao što dinamika Durkheimovih svetih stvari na koje Collins upućuje nalaže

da ono što razdvaja zajednicu od druge s vremenom postaje ono najsvetije i najvažnije, tako su adventisti osnaživali važnost subote kao simbola te denominacije. Još jedna promjena koja je učinjena jest to da je institucionalni ustroj adventizma onemogućio dinamičnost njegove poruke koju nosi i zamijenio ju statičnom viješću ili doktrinom koja je, kako smo vidjeli na samom početku našeg poglavlja, i dan danas vrlo vrijedan simbol adventizma.

4. Današnji adventistički rituali

Bogoslužje

Nakon što smo pregledom literature ustanovili koji su to simboli i vrijednosti adventizma koji bi trebali biti u središtu njihovih rituala, sljedeći korak je krenuti u analizu samih rituala. Najvažniji adventistički ritual je redovito subotnje bogoslužje. Prvo ćemo vidjeti kako on izgleda u teoriji, a onda ga promotriti na temelju konkretnog primjera. Priručnik za adventističke propovjednike napisan od strane Generalne konferencije (The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association, 1977), i dalje mjerodavan u adventističkoj crkvi u Hrvatskoj, govori o tome kakvo bi bogoslužje trebalo biti. Prije svega, iako je „worship“ ili proslavljanje Boga moguće nasamo, priručnik spominje da Bog poziva vjernike na grupno proslavljanje Boga (The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association, 1977). Tjelesna prisutnost je važna za intenzitet rituala. Njome sudionici mogu pratiti signale jedni drugih, mogu se usuglasiti u ritmu i pokretima, i mogu pokazivati postojanje zajedničkog fokusa i intersubjektivnosti jer im se živčani sustavi usuglašavaju (Collins, 2004). Važan cilj grupnog proslavljanja ili, u adventizmu bogoslužja, jest da vjernici dožive istovremeno Božju prisutnost i Božju neusporedivu veličanstvenost (The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association, 1977). Time Bog kao veličanstveni sudionik rituala jamči poseban izvor emocionalne energije. Drugi važan cilj je izlaganje doktrine i evanđeoski apel na prisutne da iznova predaju svoj život Bogu i posvete ga njemu (The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association, 1977) Znači, adventistički doktrinalni simboli moraju također biti u središtu rituala. Nadalje, bogoslužje treba utisnuti dojam u prisutne da se ovdje susreću s nečim daleko većim od njih samih: „Ukoliko se ispravne zamisli istinskog proslavljanja i istinske naklonosti ne utisnu u ljude, rast će tendencija da se sveto i vječno stave na istu razinu s običnim stvarima, i oni koji izlažu istinu će biti na uvredu Bogu i hula na religiju“ (Ellen G. White, prema The General Conference of Seventh-day Adventists

Ministerial Association, 1977:122). Ovo neodoljivo podsjeća na Durkheimovu podjelu između svetog i profanog, i bogoslužje ima za cilj napraviti tu jasnu podjelu. Nadalje, bogoslužje treba uključivati autentične osjećaje radosti kao i apel na razum koji ga čini i intelektualno smislenim; ono također treba uključivati autentično iskustvo gdje je pojedinac aktivni sudjelovatelj u proslavljanju. Sudjelovanje može i treba biti i neposrednije, te se pastori pozivaju da uključe što veći broj vjernika u vođenje bogoslužja jer to općenito čini vjernike angažiranijima i odanijima zajednici (The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association, 1977). Dakle, potrebno je da se sudionici rituala što više osjećaju osobno uključenima, povezujući svoje prijašnje interakcijske rituale s ovim bogoslužbenim što na kraju rezultira jačom solidarnošću.

Bogoslužje se treba po pitanju svog sadržaja planirati, ali ne da bi se učinilo rigidnim, već da bi procedura bogoslužja glatko tekla što svakako pomaže održavanju emocionalnog naboja. Pjevanje mora biti dio bogoslužja, i to ne prvenstveno u obliku nastupa koji su također poželjni, već u obliku zajedničkog pjevanja svih prisutnih (The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association, 1977). Collins (2004) govori koliko usklađivanje pokreta pomaže u ritualu, i zajedničko pjevanje je odličan primjer. Sljedeći element je zajednička molitva Bogu koju izgovara pastor ili zadužen vjernik u sklopu programa bogoslužja, te darivanje gdje vjernici dobrovoljno prilažu novac (The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association, 1977). Collins govori i o skupljanju sredstava na ritualima, i na konkretnom primjeru bogoslužja ćemo vidjeti kako ono funkcionira. Konačni element je „objavljivanje“ i odnosi se na propovijed što je glavna dužnost pastora - iako je mogu obnašati i vjernici. Propovijed mora biti bazirana na Bibliji, i kroz nju se objavljuje božanski inspirirana poruka posebno namijenjenima prisutnima (The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association, 1977). Propovijed time pojačava već spomenuta dva aspekta bogoslužja: stavljanje adventističkih doktrinalnih simbola u središte te uvođenje Boga kao sudionika rituala pošto poruka koju govornik upućuje nadahnjuje sam Bog.

Adventistički crkveni priručnik (1992) daje dodatne detalje u vezi bogoslužja. Ono se treba sastojati od dva dijela. Prvi dio se zove subotnja škola, i središnja točka je proučavanje „biblijske pouke“, i za vrijeme njega vjernici diskutiraju o biblijskim temama. „Biblijska pouka“ je dio bogoslužja, ali i knjižica koju svaka tri mjeseca priprema Generalna konferencija - najviše administrativno tijelo u adventističkoj hijerarhiji. Ovisno o brojčanosti, preferencijama i raspoloženju lokalne crkve prisutni se podjele u grupe od desetak ljudi ili

„razrede“ gdje je jedan od njih „učitelj“; druga mogućnost je da se ovaj segment vodi s katedre i cijela crkva zajedno diskutira. Format segmenta je takav da „učitelj“ postavlja pitanja na koja vjernici trebaju odgovarati, i na temelju njih međusobno diskutirati. Načelno, svaki vjernik posjeduje svoju knjižicu koja bi se trebala proučavati svakodnevno, i svaku subotu se diskutira sadržaj od prošlog tjedna. Biblijska pouka je jedinstven način da vjernici i posjetitelji kažu svoje mišljenje, podijele svoja iskustva, i povežu se unutar svoje grupe što je važan korak da bogoslužje bude najuspješniji oblik rituala prema Collinsu - ritual u kojem se sudjeluje kao pojedinac s posebnim interakcijskim ritualima iza sebe, a ne samo kao broj u neprepoznatljivoj masi.

Drugi dio bogoslužja je centriran oko propovijedi i ima jasno određenu strukturu. Započinje s uvodnom molitvom nakon koje slijedi prva zajednička pjesma. Nakon pjesme slijedi ponovo molitva i nakon nje „stih za dar“ koji obuhvaća poziv na darivanje nakon čega slijedi prikupljanje novčanih sredstava. Nakon još jedne molitve i zajedničke pjesme slijedi propovijed, te na kraju konačna zajednička pjesma i molitva (Adventistička crkva u Republici Hrvatskoj, 1992). Collins (2004) govori da članovi daju materijalna sredstva svojoj grupi da bi ona sama proširila svoj utjecaj i moć nad drugim grupama. Također, pojedinac daje novac svojoj grupi zato da bi i sam bio potvrđen kao njen dio. Adventisti načelno trebaju davati desetinu onoga što zarađuju crkvi (Adventistička crkva u Republici Hrvatskoj, 1992), i pošto je darivanje u sklopu javnog bogoslužja, pojedinac ima i vanjski i unutarnji pritisak da financijski pridonese, da bi i pred sobom i pred drugima pokazao da je dio grupe. Isto tako, Collins (2004) govori o važnosti prikupljanja novčanih sredstva tijekom emocionalno nabijenog trenutka. Ako adventističko bogoslužje ima takav trenutak, onda je on neposredno prije propovijedi koji je najvažniji dio bogoslužja.

Vidjeli smo kako izgleda adventističko bogoslužje prema naputcima iz Generalne konferencije a kroz konkretno bogoslužje je potrebno vidjeti kako to izgleda u praksi. Bogoslužje koje je promotreno se odvijalo 11. lipnja 2016. u mjesnoj crkvi Zadar, i ono je uključivalo i obrede večere Gospodnje (usporedno s euharistijskim slavljem u drugim denominacijama poput katolicizma) i pranja nogu koji se upražnjavaju svaka tri mjeseca. Simbolika tih obreda je prihvaćanje Kristove žrtve na križu i zahvalnost za nju (večera Gospodnja), te poniznost pred drugim vjernicima (pranje nogu) (Adventistička crkva u Republici Hrvatskoj, 1992). Zadarska mjesna crkva ima desetak vjernika koji redovito dolaze, i još nekoliko „prijatelja“ – nekrštenih pohađatelja bogoslužja. Opservacije s tog bogoslužja će biti nadopunjene opservacijama koje sam napravio kroz godine pohađajući adventistička

bogoslužja u raznim mjesnim crkvama na prostoru bivše Jugoslavije i šire. Petnaestak minuta prije početka bogoslužja vjernici počinju dolaziti. Kako ulaze, pozdravljaju se sa svima prisutnima. Svi se međusobno znaju poimence. Pojavljuje se nepoznata osoba, i pita ju se za ime i odakle dolazi. Dakle, od samog početka sudionici se međusobno tretiraju kao jedinstveni slijed interakcijskih rituala zanimajući se za narative jedni drugih. Raspoloženje prisutnih je naizgled uobičajeno, i par minuta prije početka bogoslužja se glasan razgovor pretvara u šaptanje, i u ovom usklađivanju načina govora se događa ujedno i prva tjelesna sinkronizacija prisutnih kao još jedan važan element uspješnog rituala. Crkveni prostor je prostorija četvrtastog oblika koju od nereligijskih objekta razdvaja samo križ i natpis „Dolazim skoro, Isus“ iza katedre. Ovo je uobičajen obrazac u adventističkim mjesnim crkvama diljem svijeta. Ovo bogoslužje broji trinaest prisutnih i podijeljeno je, prema uputama iz Generalne konferencije, u dva dijela. Voditelj prvog dijela poziva prisutne da ustanu na „tihu molitvu“ tijekom koje se svaki sudionik u mislima moli Bogu. Ne postoji format molitve, već se sudionik može moliti u vezi bilo čega što smatra važnim, što produbljuje osobnu kvalitetu rituala. Nakon toga voditelj najavljuje pjesmu. Prema mojim prijašnjim opažanjima raznih mjesnih crkava, nepisano pravilo je da prva pjesma govori ili o suboti (što održava važnost tog simbola), ili o važnosti dolaska u „Božji dom“ kojeg metaforički označava crkva. Sudionici imaju pjesmarice od petstotinjak prigodnih pjesama za bogoslužje. Odabire se pjesma u čijem pripjevu stoji: „Božji dom je dio Neba, vrata raja srcu mom, mjesto mira i blaženstva, najdraže na svijetu tom.“ Spomenuto je već da je važan element adventističkog bogoslužja (ali i bogoslužja/misa drugih crkava) zamisliti Boga kao dio tog rituala, i metafora Božjeg doma tome pridonosi. Ona također odvaja sveto mjesto od profanog, te odvaja sudionike tog rituala od ostalih jer se nalaze na svetom mjestu. Pjeva se uz zvuk orgulja na klavijaturama, stojeći, ali statično, bez plesa, a ova prva pjesma i bez manjih pokreta tijela, i prema mom opažanju, bez previše entuzijazma. Nakon pjesme se prisutne poziva da kleknu, i ranije odabrani vjernica naglas izgovara molitvu u ime zajednice, sama odabirući što će moliti. Većina sudionika kleči i žmiri, a nekolicina starijih (za pretpostaviti iz zdravstvenih razloga) ostaju stajati. Usklađivanjem tjelesnih pokreta se i pridonosi stvaranju zajedničkog raspoloženja i intersubjektivnosti. Svi sjedaju, i voditelj čita iz knjižice za prvi dio bogoslužja koju priprema Generalna konferencija, koja svaki tjedan ima novi biblijski tekst i komentar za početak bogoslužja. Nakon čitanja, voditelj bogoslužja daje i svoj osobni komentar, i očito je da se i pojedinci za katedrom tretiraju kao jedinstveni interakcijski sljedovi pošto nije samo dopušteno, već i poželjno da u ritual uključe osobne stavove i iskustva. Slijedi još jedna pjesma čiji glavni motiv je slavljenje Krista. Nakon nje

prisutni ponovo sjedaju, i ranije odabrana vjernica čita „Vijesti iz svijeta“ – također od Generalne konferencije pripremljenu knjižicu koja svaki tjedan nudi novu priču - najčešće iz zemalja trećeg svijeta - o nekome tko je unatoč poteškoćama prihvatio adventizam. Ove priče najčešće usmjeravaju na svetkovanje subote kao najočitiiji simbol prihvaćanja adventizma. Isto tako, te knjižice koje se upotrebljavaju tijekom rituala idu u prilog uniformnosti adventista koji diljem svijeta svake subote čitaju iz njih. Nakon čitanja „Vijesti iz svijeta“, vjernica izgovara „amen“, i prisutni ponavljaju za njom.

Sljedeći segment bogoslužja je proučavanje biblijske pouke. Pastor crkve odabire držanje pouke s katedre. Vjernici dižu ruku, pastor ih proziva i oslovljava osobnim imenom kojemu prethodi titula „brat“ ili „sestra“. Na isti način se vjernici oslovljavaju kad dolaze za katedru. Collins (2004) spominje da korištenje imena pokazuje interes za stavove, osjećaje i dobrobit pojedinca. Taj osjećaj dodatno pojačava segment pouke gdje prisutni imaju priliku dijeliti svoja osobna viđenja te iskustva iz svojeg života. Tema ove pouke je drugi Kristov dolazak, i osim biblijskog teksta citira se i Ellen White kao još jedan simbol adventizma i dio svake biblijske pouke. Dalje se spominju ekumenski pokreti i proročanstvo Ellen White da će prije drugog Kristovog dolaska uslijediti ujedinjenje svih kršćanskih denominacija i formiranje „nedjeljnog zakona“ koji će prouzrokovati progonstvo svih onih koji svetkuju subotu. Ovime se pogotovo naglašava važnost pripadanja adventističkoj zajednici i jasno odjeljuje adventističke bogoslužbene rituale od rituala svih ostalih kršćanskih denominacija. U biblijskoj pouci bi idealno svi trebali sudjelovati, ali na ovom bogoslužju sudjeluje samo troje. Kroz moja prijašnja opažanja mogu reći da to nije neobično jer taj segment biblijske pouke u adventističkim crkvama se ne pokazuje uvijek uspješnim. Za vrijeme pouke, kao i za vrijeme prijašnjih segmenata ovog bogoslužja, neki prisutni gledaju u osobu za katedrom a neki imaju zamišljen pogled. Subotnja škola završava s trećom pjesmom (druga i treća pjesma trebaju tematski odgovarati pouci) i ovoga puta se može primijetiti za nijansu glasnije pjevanje što može ukazivati na povećanje emocionalne energije. Prisutni ostaju stajati dok netko od njih izgovara završnu molitvu.

Nakon prvog dijela slijede obavijesti crkvenih aktivnosti, pa pauza od 10 minuta. Za vrijeme pauze prisutni se kreću crkvenom dvoranom, hodnicima i dvorištem, entuzijastično komuniciraju, i može se primijetiti povišenje emocionalne energije. Ova pauza koju, prema mojim opservacijama, ima većina adventističkih mjesnih crkava u Hrvatskoj, također je i sama izvor emocionalne energije kao dio cjelokupnog subotnjeg rituala jer daje priliku sudionicima da komentiraju bogoslužje, i razgovaraju o osobnim temama.

Drugi dio bogoslužja počinje s još jednom tihom molitvom, i pjesmom koja se pjeva energičnije nego u prvom dijelu. Voditelj drugog dijela bogoslužja je starješina crkve. Pravilo je da vjernici mogu voditi i prvi i drugi dio bogoslužja, ali za to moraju biti na popisu koji formira odbor mjesne crkve (Adventistička crkva u Republici Hrvatskoj, 1992). Zatim slijedi još jedna molitva na koljenima. Sljedeća točka je „stih za dar“ gdje inače voditelj ili neki drugi vjernik/vjernica uz biblijski stih, osobno iskustvo ili priču poziva mjesnu crkvu na prilaganje materijalnih sredstva; zatim daje košaricu đakonu za dar koji prolazi crkvenim prostorom i prikuplja sredstva uz glazbu u pozadini. Nije obaveza dati novac, ali prema mojim prijašnjim opažanjima većina prisutnih, ako ne i svi, redovito stavljaju novac u košaricu. U adventističkom bogoslužju trenutak za prikupljanje sredstava je poseban zato što dolazi u trenutku najintenzivnijeg iščekivanja propovijedi koja je najsvečaniji trenutak subotnjeg bogoslužja. Dok prisutni sjede, osoba koja je iznijela redak ili priču za darivanje se moli da se sredstva što bolje iskoriste. Prisutni se ponovo ustaju za sljedeću pjesmu drugog dijela. Pjevanje je još energičnije nego prije, i nakon pjesme slijedi propovijed. Propovijedati inače smiju pastori, ali i ranije odabrani vjernici (Adventistička crkva u Republici Hrvatskoj, 1992). Propovijed na ovom bogoslužju iznosi pastor, i on govori o simbolici i važnosti obreda poniznosti i večere Gospodnje koji će uslijediti. Govori o žrtvi Isusa Krista kao središnjem motivu kršćanstva, o boli koju mu je uzrokovao ljudski rod, o poniznosti koju je gajio, i večera Gospodnja je priznanje Kristove žrtve što ujedno poziva na poniznost. Dio prisutnih gleda pastora u oči dok iznosi propovijed, a dio je napola usredotočen u smislu da povremeno gledaju pastora, a povremeno zamišljeno gledaju u stranu. Prema mojim opažanjima kroz godine ovo je uobičajena situacija na adventističkim bogoslužjima. Pastor iznosi propovijed uz Power Point, bez većih promjena u tonu glasa, i bez gestikulacija ruku. Naravno, stil propovijedanja ovisi o osobnosti onoga tko ju iznosi.

Tijekom uobičajenog subotnjeg bogoslužja nakon propovijedi slijedi završna pjesma i molitva, ali pošto je ovog puta vrijeme za Gospodnju večeru, pastor radi prijelaz u taj dio bogoslužja s najavom da je sada prilika da se primi posebna duhovna snaga, i izjavljuje da se nada da su se prisutni pripremili za taj trenutak. Spominjanje duhovne snage do određene mjere upućuje na stav da će se iz ovoga obreda dobiti i emocionalna energija, a priprema je vrlo važan element jer proširuje ritual večere Gospodnje na dane koji prethode samom obredu što ponovo pokazuje interes za osobnim narativima. Prvi dio obreda je „pranje nogu“, i pastor poziva prvo sestre, a zatim braću na obavljanje obreda. Zadarska mjesna crkva, kao i mnoge druge, nema dovoljno prostoriya da svi sudjeluju u obredu istodobno, i zato dok sestre

obavljaju obred, braća ostaju u crkvi i pjevaju - i obratno. Obred se inače odrađuje u parovima; osoba A sjeda i skida obuću i čarape, osoba B uzima posudu s vodom i pere joj noge. Nakon toga osoba B sjeda, i postupak se ponavlja. Pranje nogu je više simboličan čin pošto vjernici dolaze na obred s čistim nogama. Ove subote, pošto je na obredu samo troje krštene braće, on se obavlja u troje. Nakon obreda svi se vraćaju u crkvenu prostoriju. Slijedi pjesma koja govori o Kristovom stradavanju na križu, i sudionici ostaju stajati dok pastor čita biblijski tekst koji govori o Gospodnjoj večeri. Nakon čitanja slijedi molitva na koljenima za kruh, zatim svi koji će primiti večeru Gospodnju ustaju a ostali sjedaju. Pastor prolazi kroz redove za posudom u kojoj se nalazi beskvasni kruh (simbol Kristovog tijela) u kockicama, i svatko uzima jedan komad. Dijeljenje kruha prati organist molskom glazbom. Dok drže kruh u ruci, vjernici uglavnom imaju pognute glave. Pastor se vraća za katedru, sam uzima jedan komad, čita još jedan biblijski redak o večeri Gospodnjoj i izgovara „uzmite i jedite“ nakon čega kongregacija stavlja kruh u usta i u tišini ga žvače i guta. Neke od pognutih glava se nakon jedenja kruha podižu, i pogled im je sad uspravan što ukazuje na promjenu stava i raspoloženja. Svi kleče za molitvu za vino, i nakon toga oni koji obavljaju obred ustaju i na isti način dijele nefermentirano vino (simbol Kristove krvi) u čašicama. Pastor izgovara „uzmite i pijte“ i svi simultano ispijaju vino. Ponovo se neke glave dižu. Ovaj najsvečaniji dio bogoslužja prolazi u potpunoj tišini. U trenutku ispijanja vina, ujedno u u trenutku završetka obreda, organist počinje svirati veseliju dursku glazbu. Ovaj poseban dio rituala sadrži povećano usklađivanje tjelesnih pokreta te glazbom i simbolima jasno induciran cilj povećanja emocionalne energije. Nakon što se prazne čašice prikupe, crkva pjeva glasno i dinamično još jednu zajedničku pjesmu koja govori o zahvalnosti prema Bogu. Nakon pjesme pastor najavljuje da je vrijeme da se svatko tko želi pred cijelom mjesnom crkvom zahvali za ono što je Bog učinio u njegovom životu u posljednja tri mjeseca (od posljednje večere Gospodnje). Ustaje se šest vjernika i zahvaljuje se za zdravlje, život, i za mjesnu crkvu. Inače se pastor zahvaljuje posljednji, ali ovoga puta nakon pastora se ustaje vjernica radi zahvale na nadolazećem rođenju djeteta, i pastor bez oklijevanja dopušta. Bogoslužje završava s molitvom u tišini. Nakon bogoslužja neki se odmah pozdravljaju i odlaze, a neki ostaju pričati. Raspoloženje je i dalje podignuto, osjetno bolje nego prije bogoslužja. Nakon bogoslužja sam upitao šestero vjernika/vjernica o dojmovima po pitanju tog rituala; njih petero je prijavilo povećanje emocionalne energije nakon njegovog završetka u obliku osjećaja sreće, manjka stresa, ili dobivanja unutarnje snage, dok je jedna osoba izjavila da je sretna što je bogoslužje napokon završeno.

Sveukupno gledajući, adventističko bogoslužje se ne može u potpunosti svrstati u Collinsovu definiciju uspješnog rituala jer, iako su ponašanja sudionika i njihovi iskazi ukazali na određeno povišenje emocionalne energije, nije bilo riječi o značajnijem povišenju te kroz većinu bogoslužja nije bilo potpunog zajedničkog fokusa. Unatoč tome, adventističko bogoslužje u teoriji i praksi pokazuje određenu dozu usklađivanja pokreta i raspoloženja i fokusiranja na zajedničke simbole, te uz korištenje i umrežavanje osobnih narativa pojedinaca ipak služi kao pozitivni transformator emocionalne energije iako nije bilo „kolektivnog vrenja“ gdje razine emocionalne energije i zajedničkog fokusa i raspoloženja doživljavaju vrhunac (Collins, 2004). Time on do određene mjere veže njegove sudionike međusobno što je prema Collinsu proizvod takvog rituala, i oni sljedeće subote ponovo dolaze doživjeti isto, usput učvršćujući grupne simbole koji ih ujedinjuju (subota, Kristov dolazak, Ellen White, itd.).

Nadalje, da bi se specifičnosti ovog rituala jasnije opisale, potrebno ga je usporediti sa sličnim ritualima drugih denominacija. Katolička misa ili euharistijsko slavlje je najvažniji tjedni ritual u katolicizmu, i paralelan s večerom Gospodnjom u Adventističkoj crkvi i sa njenim subotnjim bogoslužjem jer se upražnjava svaki tjedan. Ovaj ritual se sastoji od četiri dijela. Prvi dio je uvodni obred koji sadrži elemente poput iskazivanja počasti oltaru poljupcem i kađenjem, pozdrava zajednici, uvodnog nagovora, pokajničkih iskaza i zborne molitve. Drugi dio je bogoslužje riječi ili služba riječi koja prije svega sadrži čitanja biblijskih tekstova, i propovijed. Treći dio je euharistijsko slavlje koje uključuje euharistijsku molitvu i pričest. Četvrti dio su završni obredi koji uključuju obavijesti, blagoslov okupljenih, poljubac oltara i odlazak iz misnog prostora (Adam, 1993).

Za potrebe ovog rada sam u župi Presvetoga Srca Isusova u Zadru promatrao katoličku misu, i ona je slijedila opisani obrazac. Tijekom mise se može primijetiti velika usklađenost pokreta u izgovaranju napjeva, molitava i tekstova, pa u stajanju, sjedenju, klečanju i križanju. Zajedničko raspoloženje je izgledalo usklađeno; od početka do kraja mise sudionici su gledali u svećenika i dvije vjernice koji su se izmjenjivali za katedrom, i moj osobni dojam jest da su prisutni početkom rituala izgledali skrušeno a njegovim završetkom raspoloženje se podiglo; dok su sudionici rituala odlazili, bili su otvoreniji za razgovor i opušteniji nego prije njega, što ukazuje na povećanje emocionalne energije. U usporedbi s adventističkim bogoslužjem primijetila se veća usklađenost pokreta i raspoloženja, iako treba napomenuti da bez usklađenih pokreta ne bi bilo nemoguće održati katoličku misu, tako da ta usklađenost svakako nije potpuno prirodna, to jest, pokazatelj usuglašenosti živčanih sustava S druge

strane, na adventističkom bogoslužju sudionici su osjećali veću slobodu da došaptavaju osobi do sebe, ili da zamišljeno gledaju u stranu. Po pitanju usklađenosti pokreta i zajedničkog raspoloženja katolička misa se pokazala kao uspješniji ritual. S druge strane, njoj je manjkalo osobne komponente. Vjernici su vrlo malo međusobno komunicirali prilikom dolaska u crkvu. Komunikacije je bilo više na odlasku, međutim, ona se uglavnom kretala oko razgovora s svećenikom koji je vodio misu. Tijekom same mise, dvije vjernice koje su čitale biblijski tekst nisu imale slobodu spominjati osobna iskustva i stavove, niti je to radio svećenik. Jedini trenutak u misi koji je sadržavao međusobnu komunikaciju vjernika je bilo međusobno rukovanje na nalog svećenika. Time je adventističko bogoslužje imalo specifičnu kvalitetu korištenja osobnih imena sudionika, njihovih narativa, i uzimanje u obzir sudionika kao jedinstvenih sljedova interakcijskih rituala. Pogotovo je to posebno u biblijskoj pouci koja je jedinstveni trenutak da sudionici pred svima svaki tjedan govore svoja duhovna iskustva i duhovna viđenja. Također, slično se događa u zahvali nakon večere Gospodnje, iako je to manje relevantno pošto se taj ritual događa samo jednom u tri mjeseca. Osobnost bogoslužja je okrunjena i kroz osobnost interakcije nakon njega koja je učestalija i prisnija u usporedbi s interakcijom nakon mise. Važno je napomenuti da je velika prednost adventističkih mjesnih crkava u tome što im je vjerništvo brojčano neusporedivo manje nego što je to slučaj s katoličkim župama, i to im omogućuje da svake subote nailaze na vjernike koje već poznaju, te je time i upotreba osobnih imena, stavova i iskustava prikladnija.

Promatranjima bogoslužja reformirane crkve u Zagrebu tijekom svog preddiplomskog studija primijetio sam kvalitete usporedne s katoličkim bogoslužjem: jak zajednički fokus, ali manjak osobne komponente. Promatranjem baptističkog bogoslužja u Zagrebu i Zadru primijetio sam kvalitete usporedne onima u adventističkom bogoslužju: usklađenost pokreta i raspoloženja je bila na nešto većoj razini kroz energičnije zajedničko pjevanje, dok je bogoslužje bilo mnogo osobnije od katoličkog i od reformirane crkve, ali opet ne osobno kao adventističko zbog biblijske pouke koja se čini endemičnim bogoslužbenim elementom među kršćanskim denominacijama. Promatranjem bogoslužja u Zagrebu u crkvi Riječ života usklađenost pokreta i raspoloženja je bila na mnogo višoj razini nego u adventističkom bogoslužju (prije svega zbog gotovo euforičnog pjevanja), i osobnost bogoslužja je također bila na visokoj razini kroz mnoštvo interakcije među vjernicima prije i nakon bogoslužja, te kroz veliki broj izrečenih osobnih iskustava tijekom samog bogoslužja.

Ukupno gledajući, ključna razlika između adventističkog bogoslužja i katoličke mise jest u njegovoj osobnoj karakteristici: osobna imena, narativi i prijašnje interakcije sudionika

se koriste jačajući sam ritual kao i solidarnost i simbole koji proizlazi iz njega. U usporedbi s drugim manjim vjerskim zajednicama adventističko bogoslužje ne pokazuje neku posebnu različitost, osim u segmentu biblijske pouke.

Ostali rituali

Osim redovitog subotnjeg bogoslužja (Adventistička crkva u Republici Hrvatskoj, 1992), adventistička crkva ima i druge brojne druge rituale kojima svaki vjernik ima pristup. Crkveni priručnik nalaže mjesnim crkvama da svaki tjedan organiziraju molitveni i učiteljski sastanak. Molitveni sastanak može obuhvaćati zajedničko pjevanje i proučavanje Biblije, ili izlaganje vrlo kratkog oblika propovijedi, a u središtu sastanka je molitva za potrebe mjesne crkve i njenih pojedinaca. Moliti se može u skupinama, parovima, ili zajedno gdje određene osobe se mole na glas jedna za drugom dok svi ostali kleče i žmire. Svatko može izraziti potrebu za koju želi da se svi mole. Prema mojim opažanjima kroz godine, ti sastanci mogu imati jak učinak na grupnu solidarnost jer se na određenim sastancima (gdje se moli za problem crkve ili ozbiljnu bolest njenog člana) može javiti snažno zajedničko raspoloženje koje ostavlja jedinstven utisak na sudionike napunjene emocionalnom energijom. Učiteljski sastanak postoji da bi se „učitelje“ biblijske pouke pripremio za sljedeću subotu. Sastanak također može uključivati pjevanje a molitvu obavezno, te svakog tjedna jedan učitelj vodi diskusiju u vezi toga kako bi se pouka trebala voditi naredne subote.

Nadalje, svaki pastor ima obavezu redovito posjećivati vjernike. Redovitost posjeta ovisi o veličini i broju mjesnih crkava koje ima pod svojom jurisdikcijom. Tijekom posjete pastor razgovara s vjernikom, potiče ga na duhovnost, i animira ga da redovito posjećuje bogoslužje i sudjeluje u aktivnostima mjesne crkve poput organizacije bogoslužja. Također, dužnost mjesne crkve je i organizirati druženja na kojima će se vjernici međusobno bolje upoznati (Adventistička crkva u Republici Hrvatskoj, 1992). Jasno, druženje vjernika ne prolazi samo u formalnoj organizaciji i time je jako važan aspekt života adventista prilika da se steknu novi prijatelji, što na kraju u njihovim osobnim životima može pridonijeti velikim količinama emocionalne energije. Postoje i brojni drugi rituali unutar adventističke crkve koji obuhvaćaju misijske aktivnosti gdje se pokušavaju doseći potencijalno novi vjernici, a tu su i rituali koji nisu toliko česti poput krštenja, vjenčanja i sprovoda.

U usporedbi s katoličkom crkvom, brojnost adventističkih rituala i njihova osobenost ih čini profitabilnijima po pitanju emocionalne energije. Prosječni katolički svećenik ima pod svojom jurisdikcijom mnogo veći broj vjernika nego adventistički pastor, i teže mu je za njih starati i stvarati čvrste prijateljske odnose. Kod manjih zajednica poput adventista to je mnogo lakše. Opet, ovdje adventisti nemaju istu prednost pred ostalim crkvama poput baptista, Reformirane crkve ili Riječi Života koje uz manji broj vjernika imaju slične mogućnosti. Vraćajući se na usporedbu s katoličkom crkvom, adventizam ne nudi samo uspješniji središnji tjedni ritual sam po sebi, već kroz tjedne događaje i kroz malobrojnost zajednice pristup brojnim drugim ritualima koji proizlaze iz crkvenih programa i daju priliku za stjecanje novih prijatelja. Ovdje možemo pronaći najveću razliku u stjecanju emocionalne energije između adventista i prevladavajuće denominacije u Hrvatskoj.

Zaključci istraživanja Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu iz 1988. (Dugandžija, 1990). se isprepliću s onima koje smo vidjeli u ovom poglavlju. Prvo, to istraživanje tvrdi da je prednost malih vjerskih zajednica u Hrvatskoj tome što jačaju osjećaj socijalne sigurnosti - što bi bilo u skladu prije svega s Inglehartovom teorijom prema kojoj je potreba egzistencijalne sigurnosti određujući čimbenik religioznosti (Inglehart i Norris, 2007) - ali isto tako se može uključiti u Collinsov okvir jer se socijalna sigurnost može osjetiti kroz niz uspješnih interakcijskih rituala što stvara emocionalnu energiju koja se može doživjeti kao, među ostalim, osjećaj socijalne sigurnosti. Vidjeli smo da pripadanje adventističkoj mjesnoj crkvi donosi pristup mnogobrojnim interakcijskim ritualima koji mogu proširiti krug prijatelja/poznanika. Drugo, istraživanje iz 1988. tvrdi da je prednost malih vjerskih zajednica u Hrvatskoj u upražnjavanju potrebe da se kritiziraju negativnosti modernog društva, i upravo to smo vidjeli tijekom biblijske pouke na primjeru zadarske mjesne crkve gdje se vidio otpor prema modernim kršćanskim trendovima; isto smo vidjeli i kao vrijednost u adventizmu od njegova nastanka. Treće, istraživanje iz 1988. vidi prednost malih vjerskih zajednica u ispunjavanju potrebe za osobnijim i neposrednijim vjerskim iskustvom, potrebe koje veće crkve katkad ne mogu zadovoljiti (Dugandžija, 1990). To se pokazalo primjenjivim na adventizam s obzirom na osobnu kvalitetu adventističkog bogoslužja u kojoj stavovi, iskustva i viđenja pojedinaca imaju važnu ulogu. U sjevernoameričkom kvantitativnom istraživanju iz 2001. ovo zadnje se pokazalo kao određujući faktor u ostanku u adventizmu djece rođene u adventističkim obiteljima. Ono je pokazalo da one mjesne crkve koje su imale najizraženiju atmosferu dijeljenja stavova, dojmova, i iskustava su imale i najveći uspjeh u zadržavanju vjernika. Usput, ovo istraživanje je istaklo i važnost istog ugođaja u adventističkim domovima

(Kim, 2001). Jedno drugo sjevernoameričko istraživanje (Serban, 2014) je pokazalo skoro isto: interaktivnost adventističkih mjesnih crkava utječe na posjećenost bogoslužja.

Istraživanje iz 2001. (Kim, 2001) odlično spaja prvi i drugi dio ovog rada. U prvom dijelu smo vidjeli prve adventističke rituale i kako su isprepleteni s nastajanjem adventističkih simbola i vrijednosti. Kim u tom istraživanju zaključuje da je, uz važnost demokratičnih odnosa u adventističkim mjesnim crkvama, za ostanak člana unutar ove denominacije jednako važno i slaganje s denominacijskim vjerovanjima i vrijednostima. Vidjeli smo prednosti koje nude adventistički rituali, međutim, također smo vidjeli da one nisu dovoljne da objasne posebnost razvitka i održavanja solidarnosti adventista u odnosu na druge protestantske zajednice. Ovdje se ističe važnost specifično *adventističkih* vjerovanja ili grupnih simbola proizašlih iz prijašnjih rituala i slavljenih u onim današnjim, i oni su poseban izvor njihove solidarnosti. Vidjeli smo da Collins piše kako grupe s vremenom počinju smatrati moralnim uzdizati svoje simbole te u skladu s tim smatrati njihovo kršenje nemoralnim. To je itekako naglašeno u adventizmu kao denominaciji koja ima poseban naglasak na doktrinu ili poruku koju nosi, poruku koja se treba prenijeti cijelom svijetu. Vidjeli smo da i sam adventistički žargon upućuje na to koliko je ona važna u definiranju toga što je najvrjednije u adventizmu, što ujedno i čini njegove pripadnike međusobno povezanim.

5. Zaključak

U ovom radu smo istražili problem održavanja solidarnosti adventizma kao male vjerske zajednice u društvu u kojem dominira druga vjeroispovijest. Pokušali smo odgovoriti na pitanje što takva zajednica može ponuditi pojedincu usprkos mogućnosti pristupanja daleko većoj i društveno utjecajnijoj crkvi. Upotrijebili smo Collinsovu teoriju interakcijskih rituala u analizi adventističkih rituala te u analizi vrijednosti i simbola koji proizlaze iz njih. Vidjeli smo da je adventizam nastao iz mileritskog pokreta kao sekta koja se protivila modernim društvenim kretanjima i koja je izvor autoriteta našla u Bibliji. Iz tog prvotnog simbola ili vrijednosti budućeg adventizma je proizišlo vjerovanje u skori Kristov povratak na zemlju te vjerovanje u subotu kao dan odmora i proslavljanja Boga. Vidjeli smo da je nemjerljivo važan ritual iz 1844. (kao i samo njegovo očekivanje) posredovao nastanku ovog prvog simbola, a kasniji redoviti bogoslužbeni rituali razvitku subote kao novog ključnog adventističkog simbola. Usporedno s time, adventizam se, prema Niebuhrovoj tipologiji, transformirao iz sekte u današnju denominaciju s etabliranim pravilima i hijerarhijom.

Zatim smo vidjeli kako izgleda adventističko bogoslužje u teoriji i praksi. Vidjeli smo kako u svom središtu gaji simbole i vrijednosti poput subote, Kristovog povratka, opiranja modernim društvenim kretanjima, božanskog nadahnuća Ellen White, itd. Vidjeli smo kako subotnje bogoslužje u velikoj mjeri koristi osobna imena i osobne narrative sudionika, što je kvaliteta koja joj daje prednost pred katoličkom misom u stvaranju emocionalne energije. Također, ostali rituali kojima adventisti imaju pristup čine pripadanje toj zajednici dodatno profitabilnim u vidu te iste emocionalne energije. Nadalje, vidjeli smo da adventističko bogoslužje, iako posjedujući specifičan element „biblijske pouke“, nije u svojoj osobnosti neusporediva s bogoslužjima ostalih vjerskih zajednica, kao niti u dodatnim ritualima kojima otvara vrata. Zato izvor adventističke solidarnosti se ne može pronaći samo u karakteristikama pukih rituala, nego se onda ponovo vraćamo na simbole i vrijednosti koji iz njih proizlaze. Adventisti čvrsto vjeruju u posebnost doktrine u koju vjeruju ili poruke koju nose, i njena vitalnost se uvijek iznova obnavlja tijekom njihovih rituala. Vidjeli smo kako Collins objašnjava da grupni simboli i vrijednosti isticani tijekom rituala s vremenom stvaraju osjećaj njihove moralne pravičnosti. To znači da za adventiste nije važno isključivo puniti se emocionalnom energijom, važno je to činiti kroz rituale koji ističu njihove specifične simbole i vrijednosti; to dvoje se ne može odvojiti. Time je kroz kombinaciju važnosti društvenih sastanaka i važnosti zajedničkih vjerovanja ovaj rad pokušao odgovoriti na pitanje što održava solidarnost među adventistima u Hrvatskoj, ali i šire, pošto je usklađenost adventističkih

vjerovanja i praksi diljem svijeta jaka i pošto adventistička literatura i povijesna analiza u ovom radu govore o adventizmu na svjetskoj razini. Stoga, kombinacija emocionalne uspješnosti rituala te vezanih simbola i vrijednosti nude prikladan odgovor na početno pitanje. Također, potrebna su daljnja istraživanja da se ova tema detaljnije istraži u vidu razvoja adventističkih simbola kroz povijest, te u vidu karakteristika današnjih adventističkih rituala.

6. Literatura

Adam, Adolf (1993). *Uvod u katoličku liturgiju*. Zadar: Hrvatski institut za liturgijski pastoral.

Adventistička crkva u Republici Hrvatskoj (1992). *Adventistički crkveni priručnik*. Zagreb: Genesis.

Collins, Randall (2004). *Interaction Ritual Chains*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Dugandžija, Nikola (1990). *Božja djeca*. Zagreb: RZ RK SSOH.

Durkheim, Emile (2008). *Elementarni oblici religijskog života*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.

Inglehart, Ronald i Norris, Pipp (2007). *Sveto i svjetovno: religija i politika u svijetu*. Zagreb: Politička kultura.

Kim, G. G. (2001). *A Longitudinal Study of Seventh-day Adventist Adolescents Through Young Adulthood Concerning Retention in or Disaffiliation From the Church*. Berrien Springs: Andrews University.

Knight, George R. (2000). *A Search for Identity*. Hagerstown, Maryland: Review and Herald.

Knight, George R. (2002). *Kratka povijest Kršćanske adventističke crkve*. Zagreb: Grafolux.

Knoblauch, Hubert (2004), *Sociologija religije*, Zagreb: Demetra.

Mayrl, William W. (1976). *Sociological Analysis: Marx' Theory of Social Movements and The Church-Sect Typology*. 37(1): 19-31.

Netten Colon, M. E. (2003) *Sabbath-Keeping Practices and Factors Related to These Practices Among Seventh-day Adventists in 51 Countries*. Berrien Springs: Andrews University.

Paulien, Jon (2009). *Što Biblija kaže o vremenu svršetka*. Zagreb: Znaci vremena.

Serban, A. L. (2014) *Factors Related to Declining Attendance at the Adult Sabbath School in the North American Division of Seventh-day Adventist Church*. Berrien Springs: Andrews.

The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association (2009). *Seventh-day Adventist Handbook*. Silver Spring, Maryland: Ministerial Association General Conference of Seventh-day Adventists.

The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association (2001). *Što adventisti vjeruju*. Zagreb: Znaci vremena.

The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association (1977). *Manual for Ministers*. Takoha Park, Washington, D.C.: The General Conference of Seventh-day Adventists.

The General Conference of Seventh-day Adventists Ministerial Association (2000). *Što adventisti vjeruju*. Varaždin: Znaci vremena.

Tinaz, Nuri (2005). *Islâm Araþtýrmalary Dergisi: A Social Analysis of Religious Organisations: The Cases of Church, Sect, Denomination, Cult, and New Religious Movements (NRMs) and Their Typologies*. 13(2005): 63-108.

Vjetiĉanin, Veljko i Supek, Rudi (2003). *Emile Durkheim i francuska sociološka škola*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Vyhmeister, N. J. (2005) *Biblijski pogledi: Tko su adventisti sedmog dana?* 13(1), 79-104. str.

White. Ellen G. (2007). *Rani spisi*. Zagreb: Znaci vremena

<https://www.adventist.org/en/information/statistics/article/go/-/seventh-day-adventist-world-church-statistics-2014/> (URL1) (2.6.2016).

<https://www.adventist.org/fileadmin/adventist.org/files/articles/official-statements/28Beliefs-Web.pdf> (URL2) (2.6.2016).

<http://www.dzs.hr/> (URL3) (21.1.2016.).

<http://www.glas-slavonije.hr/281374/6/Zbog-vjerskih-uvjerenja--prekidam-sportsku-karijeru> (URL4) (21.1.2016.)

<http://www.zakon.hr/z/284/Zakon-o-pravnom-polo%C5%BEaju-vjerskih-zajednica> (URL 5) (15.9.2016.)

Solidarnost među pripadnicima Kršćanske adventističke crkve na primjeru njenog hrvatskog ogranka

Sažetak

Adventistička crkva kao protestantska dominacija ima preko 18 milijuna članova diljem svijeta, a oko 3000 u Hrvatskoj. Postavlja se pitanje kako ona održava solidarnost unutar svojih redova pored većih i utjecajnijih crkava u Hrvatskoj i šire. Collinsova teorija lanaca interakcijskih rituala kroz svoju orijentaciju na situaciju i emocionalnu energiju oblikuje pitanje na koji način Adventistička crkva puni pojedince emocionalnom energijom tako da odabiru upravo tu vjersku zajednicu, i koji su to simboli koji su u središtu tih rituala. Pregledom literature se ustanovljuje da su adventisti nastali kroz snažan ritual 1844. i formiranje posebnih simbola poput drugog Kristovog dolaska i vjerovanja u subotu kao dan odmora i proslavljanja Boga. Današnji adventizam u Hrvatskoj je analiziran dodatnim pregledom većinom adventističke literature, te promatranjem sa sudjelovanjem adventističkog bogoslužja, te usporednih rituala drugih vjerskih zajednica u Hrvatskoj. Pokazuje se da adventiste drži na okupu kombinacija specifičnosti njihovih rituala i specifičnosti simbola u središtu tih rituala. Adventističko bogoslužje gaji jaku osobnu kvalitetu gdje osobna imena, stavovi i iskustva imaju vrlo važnu ulogu. Ovo ih razdvaja od katolicizma, ali nije posebno u usporedbi s ostalim protestantskim crkvama. Ono što njeguje solidarnost adventista u usporedbi s ostatkom protestantizma su specifični simboli uzdizani kroz njihove rituale: svetost subote, i ostala vjerovanja koja smatraju „istinom“.

Ključni pojmovi: Adventistička crkva, solidarnost, ritual, emocionalna energija, grupni simboli.

Solidarity Among Members of the Seventh-day Adventist Church Exemplified by Its Croatian Branch

Abstract

The Seventh-day Adventist Church is a Protestant denomination with over 18 million members across the globe, including 3000 members in Croatia. The question of this thesis is what harbours solidarity among Adventists next to the existence of bigger and more powerful churches. Collins' interaction ritual chains theory that focuses on situation and emotional energy shapes the question into in what way the Seventh-day Adventist Church produces emotional energy that makes individuals choose this specific church, and what symbols are at the center of their rituals. Using literature analysis we find that the Adventist Church came into existence through a powerful ritual in 1844, and through forming of distinct symbols like the Second Coming and belief that the Sabbath is the day of rest and God worship. The modern Adventism in Croatia is analyzed through additional literature review (mostly Adventist literature), and through observations of Adventist worship and parallel rituals of other churches in Croatia. We see that what keeps the Adventists tied together is a combination of special characteristics of their rituals, and distinct symbols which stand at the center of those rituals. The Adventist worship has a strong personal quality to it, where personal names, opinions, and experiences have an important role. This makes them different from Catholicism, but is not unique when compared to other Protestant churches. What harbours solidarity among Adventists against the rest of the Protestantism are distinct symbols that are being uplifted through their rituals: the sanctity of the Sabbath, and their other beliefs that they believe to be „the truth“.

Keywords: The Seventh-day Adventist Church, solidarity, ritual, emotional energy, group symbols.